

natura humana, quæ est corruptibilis, et ex se prona ad malum, et consequenter major pars corruptioni cedit, eo quod in rebus corruptibilibus defectus est, ut in pluribus, bonum autem, ut in paucioribus. E contra vero de Angelis qui sunt perfectiores, plures salvantur. Et tamen maxime lucet misericordia Dei, quod et jam ex natura corruptibili misericorditer hos paucos liberavit a qua tam multi deficiunt, id enim maxime commendat Dei misericordiam, ubi tam grandis est miseria. Videatur de hoc Div. Thomas I p. q. XXIII, art. VII. ad III.

ARTICULUS II.

Ostenditur fidem nostram esse veram contra Judæos.

Testimonium Domini fidele, justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda, Psal. XVIII.

Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, Isaïæ VI.

Feriam domui Israel, et domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod feci patribus eorum, Hierem. XXXII.

I. Contra Judæos, et hæreticos fidei nostræ veritas probanda est per certitudinem ducendo argumenta contra ipsos ex Scripturis, et principiis fidei quæ admittunt. Sed tamen, quia multi ex ipsis Scripturas depravant, et non omnes admittunt, ideo oportet quod disputaturus contra Judæos, vel hæreticos prius statuatur, quasnam Scripturas admittant, et quare non omnes; sic enim Jacobus frater Domini cum Judæis disputaturus, ut refert beatus Clemens, libro primo recognitionum circa finem hoc primum statuit: « Requiramur, inquit, primo ex quibus potissimum Scripturis disputationem habere oporteat. » Quod si

non constet, nec aliquid certi statuatur, seu admittatur ab ipsis de Scripturis vix potest disputatio ulla cum adversariis haberi, nisi vel ostendendo talem, vel talem Scripturam pro canonica haberi apud antiquos, et apud auctores quos ipsi admittunt, aut saltem quod rationem reddant cur Scripturam istam rejiciant potius quam alias, præsertim, quia cum constet fidem traditam esse a Deo in Scriptura, si prohibito posset quis negare, vel abjicere Scripturam in partem, vel in totum, aut varias corruptelas, vel mutilationes adhibere, nec in hoc esset aliqua certa, et firma regula a Deo relicta per quam possint ista corrigi, et ad verum sensum reduci, omnia essent confusa, et esset perinde, ac nullam habere fidem. Ista autem regula non est alia quam Ecclesia, quæ in veteri lege gubernabatur per sacerdotes, quorum judicio standum erat, Deuteron. XVII. Et ad ipsos pertinebat judicare de lege, et mandato, ut habetur II Paralip. XIX. In nova autem id commissum est Petro, et ejus successoribus, Luc. XXII: *Confirma fratres tuos, etc.* Joan. XXI: *Pasce oves meas*, de quo amplius dicetur sequenti articulo. Et sic reduci debent disputatores hæreticorum, vel Judæorum, ut admittant Scripturas quas ab antiquo Ecclesia admittit. Vel si Scripturas quas Ecclesia admittit, nolint admittere Judæi, vel hæretici, saltem videndum est, an Scripturæ quas ipsi habent, et admittunt in aliquo concordent cum nostris, et saltem aliquem articulum fidei admittant, ex quo possit deduci argumentum contra illos in eo articulo quem negant, ut D. Thomas docet prima parte, q. II, art. VIII. Et constat exemplo Christi Domini qui rogatus a Sadduceis, qui non admittebant, nisi libros Moysis circa articulum resurrectionis, illos redarguit loco

perito ex eisdem libris: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed vivorum*, Matth. XXII. Petendum est etiam ab ipsis an saltem velint admittere Scripturas in eo statu, et modo quo tempore Apostolorum habebantur, et temporibus antiquorum doctorum, ut Tertulliani, Cypriani, Athanasii, et aliorum qui cum Judæis disputabant, et tamen in Scripturarum admissione conveniebant, neque eas negabant Judæi, sed vincebantur ex illis, ut multis locis actuum Apostolorum habetur quæ infra citabimus, et ex eisdem modo etiam possunt redargui. Quod si neque in hoc velint convenire certissimum judicium est ipsos depravasse Scripturas non nos, quia cum temporibus Apostolorum, ipsi et Apostoli convenirent in Scripturis, modo nolunt in illismet antiquis convenire, sicut citantur ab Apostolis. A quo ergo habent novas istas Scripturas, et talem legem, cum careant sacerdote, iudice, et republica a quibus poscit id quod ambiguum fuerit in lege, et mandato discerni, et judicari?

II. Quod si his omnibus nolit acquiescere Judæus, vel hæreticus, sed solum suo privato spiritu, et auctoritate Scripturas admittere, vel rejicere, habendi sunt sicut ethnici, et publicani qui Ecclesiam non audiunt, et sic vel omnino relinquendi sunt, vel tractandum cum illis sicut cum gentilibus, et melius est a disputatione abstinere. Unde Tertullianus, libro de præscriptionibus, cap. XVII, optimam statuit regulam, quæ maxime observanda est in disputationibus cum hæreticis nostri temporis, qui tot Scripturarum corruptiones, mutilationes, translationes, et adjectiones faciunt: « Quoniam nihil, inquit, proficiat congressio Scripturarum nisi plane, ut aut stomachi, qui ineat eversionem,

aut cerebri. Ista hæresis non recipit quasdam Scripturas et si quas recipit, adjectionibus, et detractionibus ad disputationem instituti sui intervertit, et si recipit non recipit integras. Et si aliquatenus integras præstat nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Quid promovebis exercitatissime Scripturarum, cum si quid defenderis negetur, ex diverso si quid negaveris defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione, nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione? Ille vero si quis est cujus causa in congressum descendis Scripturarum, ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses devertet? Hoc ipso motus quod te videat nihil promovisse æquo gradu negandi, et defendendi diversa parte statutum. Certe de pari altercatione incertior discedet nesciens quam hæresim judicet. Hæc utique, et ipsi habent in nos retorque, necesse est enim, et illos dicere a nobis potius adulteria Scripturarum, et expositionum mendacia inferri, qui proinde sibi defendant veritatem. Ergo non ad Scripturas provocandum est, neque in his constituendum certamen in quibus, aut nulla aut incerta victoria est, aut parum certa. » Sic Tertullianus.

III. Igitur tota cum Judæis controversia ex illo unico puncto dependet, an Christus in lege promissus jam venerit, et sit illa singularis persona, quæ dicitur Jesus filius Mariæ, in hoc enim Paulus convincebat Judæos, affirmans: *Quia hic est Christus*, Actor. IX. Exinde autem facile probari poterit, quod lex antiqua per Moysen data finiri debuit in Christo, ut late prosequitur Apostolus in epistola ad Hebræos. Et secundo, quod regnum Messiae non erat futurum in sola gente Judæorum, sed in omni terra, nec delicias, et divitias terrenas pro-

mittebat, sed cœlestes, et per mortem suam acquirendas.

IV. Testimonia ergo contra Judæos sunt in triplici genere. Primo, sunt testimonia, quæ absolute promittunt Christum venturum non designando tempus, neque circumstantias. Secundo, sunt testimonia designantia tempus circa quod veniret Christus, licet non diem, neque horam determinate. Tertio, sunt testimonia tales circumstantias designantia quod non nisi illi singulari personæ filio Mariæ convenire possunt, ex his enim circumstantiis probarunt Apostoli hunc Jesum esse Christum, ut in primo recognitionum S. Clemens testatur, de quo infra. Et ex his etiam manifestum erit quantum erraverint Manichæi, aliique hæretici dicente nullas prophetias veteres loqui in singulari de Christo, contra quod dicitur Actor. II: *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent*; et ad Rom. I: *Sicut promisit in Scripturis sanctis de Filio suo*; et Joan. V: *Si crederetis Moysi crederetis et mihi, de me enim ille scripsit*.

V. Circa primum, promissus est Christus venturus in libris Moysis, in Psalmis et prophetis, ut ipse Jesus dixit Lucæ XXIV. In libris Moysis promittitur, Genes. XII et XXII: *Quod in semine Abraham benedicentur omnes gentes*. Quod non potest intelligi, quia omnes gentes benedicant ipsum Abraham, ut dicunt Judæi, quia non promittitur benedictio in ipsomet Abraham, sed in semine ejus quod est Christus, nec modo, universæ gentes benedicunt Abraham, sed Christum. Item Genes. XLIX expresse promittitur Christus in illis verbis Jacob: *Non auferetur sceptrum de Juda, etc.* de quo infra dicemus: et Deuteron. XVIII: *Propheetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus, quo testimonio usus est Stephanus,*

Act. VII. In Psalmis habetur in Psalmo II promissio de Christo: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Quo testimonio utitur Apostolus ad Hebr. V. Et in Ps. XLIV per totum fit locutio de Christo ubi vocatur Deus: *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus et adorabunt eum*, quod non potest convenire Salomoni, nec alteri regi. Et Psal. CIX aperte fit locutio de Christo: *Quod sit futurus sacerdos secundum ordinem Melchisedech*, et quod sedebit ad dexteram Dei; et Psal. CXXXI fit repromissio ad David: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. In prophetis manifesto fit prædictio de Christo, Isaia VII: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*: et capite IX: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, et super solium David et super regnum ejus sedebit, ut corroboret illud a modo et usque in sempiternum*. Quæ verba de nullo alio rege, vel regno temporali possunt intelligi, quomodo enim dici potest aliquis illorum regum Deus, et Pater futuri sæculi, aut quomodo confirmabit regnum David usque in sempiternum cum regnum temporale David omnino sit destructum, neque in sempiternum durare posset, cum tandem totus mundus sit finiendus. Item Isaiae LIII aperte fit sermo de passione, et morte Christi per quam a peccatis eramus liberandi. Item Baruch. III: *Hic est Deus noster, etc. post hoc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Et Danieli IX clarissime fit prædictio de Christo qui vocatur Sanctus sanctorum, et occidendus dicitur, et quod finem accipiet peccatum, de quo testimonio statim dicemus. Et Aggæi II: *Adhuc modicum, et ego movebo cælum, et terram, etc. Et veniet desideratus cunctis*

tis gentibus, quod non potest quadrare alteri quam Messia. Et alia multa sunt testimonia quæ statim citabimus.

VI. Ad hoc non possunt Judæi respondere negando, quod loquantur ista testimonia de vero Messia cum apertissime vocetur Deus, vel Filius Dei, et dicatur venturus in benedictionem omnium gentium, et redemptionem hominum et regnum ejus futurum æternum, hæc enim nulli regi terreno aptari possunt. Solum possent dicere (omittendo fabulas eorum, quæ potius ridendæ sunt quam impugnandæ) verum esse quod Christus fuit promissus in lege, sed sub conditione si non obstarent peccata populi, ut constat ex illo Psalmo CXXXI: *Juravit Dominus David veritatem, non frustrabitur eam, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia hæc quæ docebo eos*. Quo loco ad litteram loqui de Messia constat ex interpretatione Petri, Actorum II, ergo cum ista conditio non fuerit impleta ex parte populi Judaici, sed potius aggravaverint peccata sua non est cur dicamus fuisse impletam conditionem de adventu Messia. Respondetur hanc promissionem factam fuisse omnino absolute, ut constat Hier. XXI, quia omnino facta est secundum immobilitatem consilii sui, ut Paulus dicit ad Hebr. VI, et hoc constat quia fuit promissus Messias ut occidendus in redemptionem peccatorum, ut manifeste patet Isaiae LIII et Danieli IX; ergo propter nulla peccata ista promissio frustranda erat cum in remissionem omnium promittebatur Christus venturus. Nullum etiam peccatum grandius fuit, quam ipsa occisio Christi tam crudeliter faciendæ, ergo si propter illud non erat promissio ista frustranda, quia potius promittebatur, et prænuntiabatur ipsa occisio; sine

qua non erat futura redemptio, propter nullum aliud ejus impletio omittenda erat. Præterea Judæi fuerunt ducti in captivitatem propter peccatum idololatriæ, et non custoditum testamentum Dei, atque adeo jam tunc non impleverant conditionem sub qua dicitur facta illa promissio; et tamen etiam post captivitatem facta est promissio, et revelatio de Messia absolute, et sine ulla conditione ut patet Danieli IX, in prophetia septuaginta hebdomadarum, Aggæi II: *Veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria*; ergo promissio Messia non est facta sub conditione. Et ad illum locum Psalmo CXXXI: *Si custodierint filii tui, etc.* dicitur illam conditionalem referri ad clausulam subsequentem: *Filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam*, non ad antecedentem in qua fit mentio, et promissio de Messia omnino absolute, ut patet in illis verbis: *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam de fructu ventris tui, etc.*

VII. Secundum genus testimoniorum loquitur de tempore Messia, quo venturus erat. De quo tempore duo constant ex Scriptura. Primum, non venisse Christum immediate post captivitatem Babyloniæ, cum prophetæ qui post talem captivitatem prophetaverunt, ipsum adhuc ut venturum prædixerunt ut patet Aggæi II: *Veniet desideratus cunctis gentibus*; et Zachariæ IX: *Ecce rex tuus veniet tibi justus, et salvator, etc.* et Malachiæ III: *Eccc ego mitto Angelum meum, et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quaeritis, etc.* Secundo, constat Christum non venturum post totalem destructionem templi et reipublicæ Judæorum. Nam Christus promissus est venturus ex illa gente Judæorum ut Michææ V: *Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in*

millibus Juda, ex te enim exiet Dux qui regat populum meum Israel. Et dicitur venturus templo adhuc stante ut patet loco citato Malachiæ III: *Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis*; et Aggæi II: *Veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria*. Cum ergo totaliter destructam cernamus illam rempublicam, et ejus templum, non est amplius expectandus adventus primus Messia. Nec potest dici, quod Messias venturus est ad restituendum illud regnum, et templum, quia si nasciturus est ex illa gente, et adhuc eorum republica templaque stante, manifestum est ante ejus ortum debere extitisse templum illud, et rempublicam, ut in illa nascatur.

VIII. Tertio, ergo magis in particulari designatur tempus quo Christus veniret in duobus Scripturæ locis, quæ famosiora sunt in hac parte, scilicet Genes. XLIX et Danielis IX. Nam primo loco sic dicitur: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit exceptio gentium*. In Hebræo autem sententia hæc ad verbum sic transfertur ab Oleastro: *Non recedet virga de Juda, et scribere faciens de subter pedes ejus usquequo veniet silob, et illi obedientia populorum*. Ubi expresse fit sermo de Messia, ut etiam interpres Chaldæus fatetur dum sic interpretatur: *Non auferetur sceptrum, etc. donec veniat Messias*. Aliqui tamen Judæi negaverunt loqui hanc prophetiam de Messia propter obscuritatem illius verbi *silob*, cujus pene significatio nescitur, et ideo varie translatum est, nam septuaginta legunt donec veniant reposita ei, vel donec veniat cui ille. Communiter autem dicitur significare quietum, seu pacificum, aut securum, vel ut aliidicunt significat missum sicut de piscina Siloe dicitur

Joan. IX: *Quod interpretatur missus*. et sic transtulit noster vulgatus: *Donec veniat qui mittendus est*. Et utrumque singulariter convenit Messia, qui et missus est a Deo, et pacificus, atque quietus futurus prædicitur Isaiaë XLII et LXI. Maxime autem probat hunc locum de Messia intelligendum illa particula: *Et ipse expectatio gentium*, seu erit illi obedientia populorum, quod utique non convenit nisi Messia, de quo dicitur Isaiaë XI: *Erit radix Jesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur*. Nec possunt Judæi invenire regem aliquem seu ducem ex antecedentibus cui ista prophetia conveniat: non Saulem, quia hic non fuit de tribu Juda, sed de Benjamin: non Davidem, aut Salomonem, quia cum ipsi venerunt non defecit, sed potius incœpit sceptrum in Juda: non Jeroboam, tum quia per ejus adventum non defecit sceptrum in Juda, sed in Roboam et aliis regibus continuatum est, tum quia ille non fuit expectatio gentium si quidem ultra terminos regni Israelitici nihil habuit: nec denique alius ex regibus Judæorum fuit expectatio gentium, aut illi data est obedientia a gentibus, ergo Messias quicumque ille est, non fuit aliquis ex præcedentibus regibus et alias in vi illius prophetiæ jam venit quia jam a longo tempore defecit sceptrum Judæorum et sic illa prophetia jam impleta est. Nec tamen potest dici, quod fuit impleta in Sedecia, qui fuit ultimus regum Juda, ut objiciebat Julianus Augustus, tum quia post Sedeciam fuerunt multi duces in illo populo ut Zorobabel, et alii, licet non cum titulo regis; prophetia autem illa non solum loquitur de regibus, sed etiam de ducibus: *Et dux de femore ejus*, tum etiam quia ut supra ponderavimus etiam post Sedeciam, et captivitatem tempore Zorobabel prophe-

tatus fuit Messias ut venturus, Aggæi II et Zachariæ IX; ergo non fuit impleta ista prophetia in Sedecia.

IX. Alter locus est Danielis IX ubi Angelus loquens Danieli prædixit tempus quo erat venturus Messias his verbis: *Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum*. Deinde subdidit Angelus, occidendum esse Christum, et negandum a suo populo, et desolandam esse civitatem ultima desolatione.

X. In hac prophetia circa determinationem præcisam hujus temporis adventus, et mortis Messia, tria sunt certa, et unum valde dubium. *Primo, omnino certum loqui in hoc loco de vero Messia, expresse enim nominat ipsum Christum ibi: Usque ad Christum ducem, et occidetur Christus, etc.* Nominatur etiam *Sanctus Sanctorum*, et quod peccatum delendum est, et prophetiæ adimplendæ, quæ omnia non possunt quadrare nisi in verum Messiam, et ita intra illud spatium septuaginta hebdomadarum assignanda est aliqua persona, cui hæc omnia competant quod sit Sanctus sanctorum, quod occidendus sit, et negandus a suo populo, quod finem accipiet peccatum, et impleatur visio, et prophetia, quod in nullo ex regibus Judæorum, vel ex principibus Romanorum, aut alio quovis rege mere temporali intra spatium illius temporis poterit inveniri, vel assignari, optime autem quadrant in illo Jesu filio Mariæ, qui apparuit in maxima sanctitate, fuit occisus et negatus a suo populo, ut dicitur Act. III: *Quem vos tradidistis, et negastis coram Pilato*, ex tunc cessaverunt omnes prophetiæ, prædicavit penitentiam, et

remissionem peccatorum idque maximis miraculis confirmavit, ut testantur evangelia, et omnes historiæ etiam Josephi Judæi, et constantissima traditio, et vixit intra tempus illarum septuaginta hebdomadarum, ergo in illa singulari persona intelligenda est impleta ista prophetia.

XI. Secundo, certum est istas hebdomadas non esse dierum, sed annorum, quia frequens erat in Scriptura, et in usu illius reipublicæ Judæorum nominare hebdomadam, cursum septem annorum, sicut nominatur hebdomada spatium septem dierum: expresse enim nominatur hebdomada annorum Levitici XXV et Exodi XXIII. Nec alias hebdomadas licet fingere, quia non constat fuisse in usu nisi istas; Angelus autem loquebatur Danieli eo modo numerandi qui erat in usu apud Hebræos; sicut etiam loquebatur de annis solaribus, et ordinariis, ex istis enim constabant hebdomadæ apud Hebræos, nam constat quod numerabant sex omnes ad seminandam terram, septimum ab sabbatizandum: quadraginta novem annos ad venditiones, qui faciebant septem hebdomadas, et annum quinquagesimum ad jubilæum ut patet Levitici XXV. Si autem illi anni essent lunares multum detraheretur sementi terræ, et multum damnificarentur contractus, quia in triginta quatuor annis, vel paulo minus consumeretur unus annus, quia lunaris annus habet undecim dies minus solari. Quare numeratio per hebdomadas annorum apud Hebræos necessario excludit annos lunares, et solum constat ex solaribus. Et ita septuaginta hebdomadæ annorum constituunt decem jubilæa, quia quodlibet jubilæum erat ex septem hebdomadibus et efficiunt 490 annos.

XII. Tertio, certum est hos annos jam nunc esse transactos, et consequenter non posse jam sperari

illum Messiam, qui intra illos annos prædicatur venturus, nam illa periodus annorum 490 habet ibi determinatum initium, et terminum cum dicitur: *Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem usque ad Christum duces, etc.* iste autem sermo, seu decretum de reædificanda Hierusalem necessario debet supponere Hierusalem esse desolatam et indigentem reædificatione. Hæc autem desolatio quæ reædificanda erat, vel est illa quam tunc patiebatur in captivitate, et pro qua abbrevianda tunc orabat Daniel, vel est illa quæ tempore Macchabæorum facta est jussu Antiochi Epiphanis, et postea ædificaverunt, seu purgaverunt templum i Macchabæorum iv, vel denique potest intelligi de desolatione ultima quam tempore Vespasiani, et Titi, et postea tempore Hadriani passa est Hierusalem, a quo tempore usque nunc non est iterum ædificata ab ipsis Judæis, sed calcata a gentibus: ut omittam expugnationem factam a Pompeio, et expilationem templi a Crasso, quia tunc non est desolata Hierusalem, licet capta; unde non indiguit reædificatione, neque ad id exiit aliquid decretum. Si primo vel secundo modo intelligatur desolatio, et decretum reædificationis faciendæ, jam transactæ sunt non solum septuaginta hebdomades, sed plus quam ducentæ, vel trecentæ. Si autem de ultima desolatione loquamur, ut expectatur a Judæis iterum ædificanda Hierusalem, et ex illa ædificatione computandas esse septuaginta hebdomades, ut veniat Messias, cum jam ab illa desolatione Titi, et Vespasiani transacti sint anni fere mille sexcenti, certe non sunt hebdomades abbreviatæ, sed nimis prolongatæ super populum illum, et urbem sanctam, et nihil certi Angelus diceret Danieli: si in tam longum

tempus, quod durabit usque ad finem mundi expectandum est decretum de reædificanda Hierusalem, et postea ab illo usque ad adventum Christi computandæ sunt septuaginta hebdomades, et deinde post mortem Messiae dicitur dissipandum populum, et vastandam urbem, et quod deficiet hostia, et jure sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis. Quomodo ergo tale decretum de reædificanda Hierusalem expectandum est usque ad finem mundi, si post illum, tam multa sæcula evolvenda sint ad adventum usque Messiae, et ut dissipetur populus, et veniat statuta desolatio? Imo nec modo potest expectari in futurum, cum videamus nostris oculis jam impletum a tempore Titi et Vespasiani, defecit enim templum, et illud jure sacrificium, et dissipatus est populus Judaicus, ergo jam sunt impletæ illæ septuaginta hebdomades, et jam Christus venit, nec amplius potest expectari si quidem venturus prophetabatur durante illo templo, Aggæi ii: *Veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria; ergo cum a tam longo tempore illud templum penitus eversum sit, non potest amplius expectari Christus, qui illud templum impleturus erat gloria, et sic in ipso suo adventu, et nativitate supponi debet quod existat illa respublica et templum, non quod sit eversa jam, et desolata, veniet ut restauret illam, sed ut restauret regnum Dei.*

XIII. Quod autem valde dubium est, et controversum est in assignando præciso articulo temporis quo incipiunt numerari istæ hebdomadæ, quod non potest a nobis in præsentibus latius expendi, pertinet enim magis ad expositivos. Verumtamen breviter dicam quod probabilius apparet, quia etiam poterit hoc aliquo modo conducere ad convincen-

dos Judæos. Igitur ex Scriptura constat, post captivitatem Judæorum quatuor vicibus sermonem, seu decretum exiisse de ædificanda Hierusalem, vel templo. Duæ pertinent ad deductionem coloniæ, quæ etiam propriissime dicitur ædificatio, nostro vulgari sermone *poblar*, duæ aliæ ad materialem ædificationem templi, et murorum ex lapidibus. Primum decretum ad deducendam coloniam fuit tempore Cyri primi Persarum monarchæ ut constat i Esdræ i et ii. Secundum decretum ad deducendam coloniam fuit septimo anno Artaxerxis, ut constat i Esdræ vii. Et iste Artaxerxes est alius ab illo qui i Esdræ iv nominatur etiam Artaxerxes, et Assuerus si quidem iste Assuerus fecit intermittere opus templi, et intermissum est usque ad tempora Darii; tempore autem Darii iterum prosecutum est, i Esd. vi, et deinde c. v ii dicitur: *Post hæc in regno Artaxerxis, etc.* ergo si fuit post hæc verba, utique ille Artaxerxes fuit post Darium, atque adeo post illum primum Artaxerxem qui fuit ante Darium. Primum decretum ad prosequendum opus templi factum est anno secundo Darii ut patet i Esdræ vi. Secundum decretum pro reparando templo, et muris fuit anno vigesimo Artaxerxis in quo missus est Nehemias, ut patet ii Esdræ ii. Ex his quatuor articulis, diversi auctores sumunt initium numerandi istas hebdomades, et omnes vix possunt se expedire a difficultatibus.

XIV. Nos ergo dicimus certius videri incipiendos esse istos annos numerari ab illo secundo decreto deducendi coloniam Judæorum in septimo anno Artaxerxis. Moveor ad hoc, quia numerando annos istos ab illo articulo, sine ulla violentia intelliguntur completi anni 490 in ipsa morte Christi, et conve-

nienter ad litteram textus nominatur istud secundum decretum exitus sermonis ut iterum ædificetur Hierusalem, est enim proprie ædificatio quando deducitur colonia ad aliquem locum inhabitandum, et fuit decretum ad ædificandum iterum, seu secunda vice Hierusalem quia ut dictum est fuit secundum decretum de hac re, et sic consonat verbis Angeli dicentis: *Ab exitu sermonis ut ædificetur Hierusalem, etc.* Quod autem ab isto anno numerentur septuaginta hebdomades usque ad mortem Jesu filii Mariæ, quem nos dicimus Christum, et in quem concurrunt omnes ille conditiones quas ponit Daniel de vero Messia, ut jam supra ponderavimus, constat ex duobus principiis apud historicos notissimis. Primum quod mors illius Jesu accidit olympiade 202 corrente, anno ejus quarto eo quod iste annus concurrat cum anno 18 completo Tiberii corrente anno 29; fuit autem Christus baptizatus anno 15 imperii Tiberii Cæsaris, ut patet Lucæ iii, et ab ejus baptismo usque ad mortem intercesserunt tres anni completi. Secundum principium est, quod annus septimus Artaxerxis incidit olympiade xc in anno ejus secundo. Quod principium non possunt negare etiam illi qui sumunt initium istorum annorum a vigesimo anno Artaxerxis, ut sunt Julius Africanus apud S. Hieronymum, in caput ix Danielis, Rupertus, Beda, et alii, qui assignant vigesimum annum Artaxerxis in olympiade 83 anno ejus tertio, a quod subducendo tredecim annos, qui interveniunt ab anno septimo usque ad vigesimum remanet annus secundus olympiadis xc, ut constat ex ipsa numeratione cum in qualibet olympiade sit spatium quatuor annorum. Et fundamentum hujus est, quia apud omnes historicos con-